

Isaac Bashevis Singer

Florans Noavil: *Singer*. Arhipelag, Beograd, 2008

A belgrádi Arhipelag kiadóház múlt év októberében új sorozatot indított *Élet és irodalom* címmel, melynek első kötete Isaac Bashevis Singer életrajza volt a francia Florence Noiville-től. Az eredeti mű 2003-ban jelent meg Párizsban, melyért a szerző számos elismerésben részesült, és az eddig megjelent Singer-biográfiák egyik legjobbjaként tartják számon a világon. Nem lehet véletlen, hogy az új sorozat Singerral kezdődik, akinek az élete és irodalma Danilo Kiš-i értelemben visszavonhatatlanul összekeveredett. Noha Singer kifejezetten ellenezte a biográfia műfaját, fontosabbnak tartotta a művet az írónál, Florence Noiville mégis belefog nagyszabású vállalkozásába, nemegyszer maga is beleesve az életrajzírók csapdájába, amikor is a mű felől közelíti meg az életrajzot, a műből következtet az emberre vagy fordítva, ami még rosszabb. Talán Noiville is érezte az életrajzírás buktatóit, ezért könyve hitelért megtett mindent, felkereste a Nobel-díjas író életének helyszíneit, rokonait, még élő ismerőseit, akiket a Köszönetnyilvánításban sorakoztat fel. Így lett nála Singer alakja egy nagyesszé központi hőse, a világirodalom karizmatikus alakja. Fontos még kiemelni, hogy Noiville nem ad könyve végén bibliográfiát. Lábjegyzetei is legfeljebb korábbi interjúkra hivatkoznak, a műelemzés pedig teljességgel hiányzik a biográfiából. Nem tudományos hozzáállását egy aktív irodalmi tevékenységgel pótolja, a kutató munkáját az esszéíróéval cserélve fel.

Isaac Bashevis Singer 1904-ben született a lengyelországi Radziminban, és Floridában halt meg 1991-ben. A hászid rabbi családba született Singer elvégezte a varsói rabbiképzőt, de bátyja, Israel Joshua Singer példáját követve ő is az írói pályát választotta. Mindössze egy regénnyel és néhány novellával a poggyászában vándorol ki az Amerikai Egyesült Államokba 1935-ben, ahol csak 1943-ban kap állampolgárságot. Első regénye folytatásokban jelent meg *A sátán Gorajban* címmel még Lengyelországban. New Yorkban letelepedve újságíróként dolgozik a *Jewish Daily Forward* című lapnál. Sokáig hallgat, majd bátyja, egyben legfőbb patrónusa halála

után egyre termékenyebb. *A bolond Gimpel* (The Gimpel the Fool) című elbeszéléskötete megjelenése után az ötvenes években népszerűsége világirodalmi méreteket ölt. Az igazi világsikert az 1978-ban kapott Nobel-díj hozza meg számára. Magyarul is megjelent kötetei a következők: *A rab-szolga* (Európa, Bp., 1977; Novella, Bp., 2004), *A sátán Gorajban* (Európa, Bp., 1979), *A hét kicsi suszter* (Európa, Bp., 1984), *A lublini mágus* (Európa, Bp., 1985), *A gettó lánya* (Európa, Bp., 1991), *Rövid péntek* (Gondolat, Bp., 1991), *Szerelem és száműzetés* (Gondolat, Bp., 1991), *Ellenségek. Love story* (Co-nexus, Bp., 1992), *A szegényfolt* (Fabula, Bp., 1993), *A mezők királya* (Európa, Bp., 1994), *A félelmetes fogadó* (Park, Bp., 1995), *A Moszkát család* (Novella, Bp., 1996), *Mesüge* (Park, Bp., 1996, 2004), *Gólem* (Literatura, Szentendre, 1997), *Apám bíróságán* (Filum, Bp., 1999), *New York árnyai* (Novella, Bp., 1999), *Örök szerelem* (Novella, Bp., 1999), *Szenvedély és más történetek* (Novella, Bp., 2000), *A vagyon* (Novella, Bp., 2001), *Egy nap boldogság* (Novella, Bp., 2001), *Kafka barátja* (Novella, Bp., 2005), *A rabbi előtt* (Novella, Bp., 2006). Isaac Bashevis Singer nevét New Yorkban ma sugárút őrzi. Radzymini szülőháza helyén gyümölcsöskert van. Egy zsácutca táblája jelzi csak, hogy itt valamikor Singer apjának zsidó közössége élt.

Florence Noiville Singer lengyelországi életéről főleg az író önéletrajzi műveiből merít. A gyermekkorát felidéző *Apám bíróságán* című műve a varsói évek forrása, de a szerb nyelven is megjelent Richard Burginnel való beszélgetések is a segítségére voltak. Így kapunk „regényes” képet egy rabbi család életéről, az apa és az anya alakjáról, a lengyelországi zsidóság mindennapjairól. Singer beszélgetéseiből megtudhatjuk, hogy voltaképpen az egész életmű tartalmaz biografikus elemeket, ami nem csoda, hiszen egy eseményekben, benyomásokban gazdag élet áll mögötte. De míg Noiville tényként kezeli az irodalmi anyagot, és életcélt lát benne, addig a Burginnel folytatott beszélgetésekből megtudhatjuk, hogy Singer semmi más célt nem tűzött maga elé egész életében, mint egy jó történet megírását. Történetfelfogása voltaképpen poétikájának középpontjában áll, és újításai világirodalmi horderejűek.

Isaac Bashevis Singer egész élete során jiddisül írt. Amerikába vándorolva is megtartotta anyanyelvét. „Nincsen semmi okom arra, hogy felhagyjak ezen a nyelven írni, mert Hitler rengeteg jiddisül beszélő embert ölt meg. Ez az ő munkájának bevégzését jelentené” – mondta. A fordítást úgy oldotta meg, hogy fordítói segítségével készített egy angol „másik eredetit” is, ami részben különbözött a jiddistól. Singer életében csak az angol verzióból való fordítást engedélyezte, a világirodalom is ezt a „másik eredetit” ismeri, így számos műve máig jiddis folyóiratokban porosodik. A kritika benyomása szerint Singer jiddisül barokkosabb, többértelműbb,

bölcsebb, míg angolul rövidebb, összefogottabb, érthetőbb – mindenekelőtt lucidabb. Egyszerűen az elbeszélés művésze ő mindkét nyelven.

Isaac Bashevis Singer irodalmi hagyatékában megtalálták azt a listát, amely az író kedvelt könyveit és szerzőit tartalmazza. Ezen elsősorban a *Biblia* (egész életében az Istennel hadakozott), az *Anna Karenina*, a *Bűn és bűnhődés*, a *Bovaryné*, Gogol, Edgar Allan Poe, Hamsun, Swedenborg neve áll. Érdekes, hogy Singer egészében elvetette a modern irodalmat, és a XIX. század örökösének hitte magát. Freudot teljességgel nem értette, Faulkner és Joyce-t mellőzte. A tudatfolyam technikájáról beszélve a modern elbeszélésben a pszichoanalízist bírálta. A lényeg szerinte abban van, hogy a hős nem a gondolatai, hanem tettei felől kell megközelíteni, mint ahogyan a *Bibliában* áll, amelyben senki sem beszél a hős gondolatairól, hanem arról, amit megcselekedett. „Irodalmi újításainknak nem a szavakban, frázisokban vagy a stílusban kellene állniuk, hanem az emberi viselkedés új fázisaiban és aspektusaiban” – mondja Burginnek, majd folytatja: „Az igazi író aranybánya a külső világ, annak állandó változásai, bizarr szövevényei, különböző emberi karakterek, szenvedélyek, örültségek, hibák, remények, csalódások, elsősorban szerelmiek. Tolsztoj, Dosztojevszkij, Balzac, Dickens és Gogol nem írtak állandóan magukról. Ritkán is beszéltek első személyben.” Egyszerűen Singer a modern irodalmat unalmasnak tartotta, amely eltávolodott a narratív poétikától, és tönkretette az irodalmi piacot. A modern irodalom szerinte annyira érthetetlen és korlátolt lett, hogy az olvasó elvesztette minden érdeklődését rejtelmi iránt. Singer realistának hitte magát, és a történet erejére esküdött. Arra a mágikus folyamatra, amely során az érthetetlen világ értelmes történetté formálódik, amelynek középpontjában az akció áll, az az erupció, ami hőseit mozgatja jól körülhatárolt térben és időben.

Singer írásai a holokauszt előtti lengyel zsidóság letűnt világát idézik. Az irodalomtörténet főleg regényeivel foglalkozik, a nagyszabású *Moszkát családdal* és az *Uradalommal*, majd ennek folytatásával, *A birtokkal*, melyekben a századfordulón élő zsidó nagycsaládok életébe nyújt bepillantást. Főleg az asszimiláció kérdései érdeklik. A több nemzedéket átölelő sok-sok szereplővel mozgatott nagyregények mellett talán jelentősebbek kisregényei és főleg elbeszélései, melyeket átítat a zsidó folklór és misztika. A hászid életből merített történeteit lassan felváltja egy sajátos, mindenben kételkedő, de alapjaiban jiddis szellemiségű elbeszélés, amely az amerikai diaszpóra életének sok szempontból ironikus lenyomata. Nem hagyható ki finom erotikája sem: hősei általában kalandos csavargók, akik mindig több nőbe szerelmesek egy időben. Musil „tulajdonságok nélküli emberével” szembe Singer „a karakter nélküli hóst” állította, aki szerelmi háromszögek vagy négyszögek viharos tengerén hanykolódik. A sok szempontból biografikus indíttatású *Lublina*

mágus, majd az Amerikában játszódó *Ellenségek. Love story* című regényeinek hősei is rendre „karakter nélküliek”, akik az általuk idézett bonyodalmakból végül is mindig kihúzzák magukat.

A Kafka barátja című novella I. B. Singer elbeszélői opusának reprezentáns darabja. Kötetben három kiadást ért meg, magyar fordításban pedig két válogatásban szerepel: az 1984-ben megjelent *A hét kicsi suszter*, majd a novellával azonos című kötet tartalmazza 2005-ből. Maga az író nem tartotta magát újítónak, de a jiddis motívumok állandó ismétlődésével egy olyan új elbeszélőformát teremtett meg, amely világirodalmi jelentőségű. Elsősorban sajátos *couleur locale*-át kell megemlíteni: Singer Varsója, A Jiddis Írók Klubja, a város Jiddis Színháza mind olyan motívumok, amelyben egy letűnt világ lép ki a gettó kereteiből, és emelkedik világirodalmi magaslatokba. A Kafka barátja című novellában felbukkan a már jól ismert Slemil figurája, a „karakter nélküli” emberé, az egykor jobb időket megélt csavargóé, akinek a története nagyotmondásaiból, csavargásaiból, botrányos szerelmi kapcsolataiból építkezik. Végezetül nem hagyhatjuk szó nélkül Singer alapos zsidó műveltségét sem, amely a tizennégy kötetes Talmud ismeretétől a Kabbaláig terjed. Az író jól ismeri a lengyel zsidóság szokásvilágát, hiedelmeit, babonáit, amelyeket elbeszéléseiben kamatoztat. A *Kafka barátja* című elbeszéléskötet egyharmada a bevándorlókról szól. Kései írások ezek, amelyek nem kevés humorral festik le a diaszpóra mindennapjait a zsidó kávéházaktól a jiddis lapokig. Története alapjául mindig valami apropó szolgál, egy levél, egy telefonhívás, egy találkozás. A mese aztán szinte önmagától hömpölyög. Singer titka az a természetesség, ahogyan története szinte kiszakadnak a nagy elbeszélés-folyamatból, amelynek őrzője ő, az író.

Visszakanyarodva Florence Noiville *Singeré*hez, az ő biografikus szempontjai sem érdektelenek. Könyvében bemutatja az írókat mint fiút, mint Don Juant, mint apát, leírja irodalmi sikereit, Nobel-díját, majd öregségét és halálát. Az életrajz során felhívja a figyelmet az író kettős identitására, amellyel eddig páratlan elemzést ad a kisebbségi irodalom lényegi kérdéseiről. Így válnak nála egy eseményekben gazdag élet szakaszai egy könyv fejezeteivé, egyszersmind izgalmas irodalommal.

(Írásom forrásául idézve vagy idézetlenül a Britannica Hungarica Singerre vonatkozó szócikke, Sanja Domazet a Politika napilap kulturális mellékletében 2008. december 17-én megjelent Singerova biografija na srpskom című szövege, valamint Richard Burgin Singerrel folytatott interjúkötetének szerb nyelvű fordítása szolgált, melyet a Dečje novine 1988-ban, Gornji Milanovacon jelentetett meg *Razgovori s Isakom Baševišom Singerom* címmel.)